

המדרשה לדמוקרטיה ולשלום
كلية للديمقراطية والسلام
The Adam Institute for Democracy & Peace

אדם
Adam

על-שם אמיל גרינצוויג علی اسم إميل غرينتسفايغ
in Memory of Emil Greenzweig

משנות מקום

תכנית ליום האישה הבינלאומי - 8 במרץ

אוקי מרושק קלארמן וצוות מדרשת אדם

כתיבה ופיתוח: אוקי מרושק-קלארמן
בשתוף צוות מדרשת אדם

עריכה: יולנדה גרינהוט

הבסיס לתכנית זו נכתב בשנת 2008 ומאז נערכו בה שינויים ותוספות.
מהדורה זו נכתבה וגובשה במרץ 2016 – ללא עריכה לשונית

התכנית ליום האשה מהווה פרק בתכנית רחבה בת 15 פרקים שמדרשת אדם פיתחה בשם:

"מועדים לאזרח"

מערכי פעילויות חינוכיות במועדים בעלי משמעות דמוקרטית
בלוח השנה האזרחי והבינלאומי

המדרשה לדמוקרטיה ולשלום על-שם אמיל גרינצוויג
كلية للديمقراطية والسلام على اسم إميل غرينتسفاين
The Adam Institute for Democracy & Peace in Memory of Emil Greenzweig

מדרשת אדם, יער ירושלים, ת.ד. 3536, ירושלים 91033
טלפון: 02-6448290 ◆ פקס: 20-6448293
[/http://www.adaminstitute.org.il](http://www.adaminstitute.org.il) ◆ info@adaminstitute.org.il

תוכן עניינים

4	רקע היסטורי
6	רציונל ומטרות התכנית
8	הפעלה ראשונה: "לשנות או לקבל – שוויון בין המינים"
13	הפעלה שנייה: "הפרדות מעצימות והפרדות מחלישות בין גברים ונשים"
15	הפעלה שלישית: "רשות הפרט ורשות הרבים"
17	הפעלה רביעית: "שילוב והפרדה במרחב הציבורי ובמרחב הפרטי"
19	הפעלה חמישית: "חקיקה פמיניסטית"
21	הפעלה שישית: "הקשר שבין חופש הביטוי להטרדות מיניות"
23	הפעלה שביעית: "סתירה בין הזכות לתרבות לזכותן של נשים לשוויון"
26	הפעלה שמינית: "הזרת נשים מספרי ההיסטוריה"
28	הפעלה תשיעית: "שאלות מרכזיות בנושא מגדר ודמוקרטיה"
33	מקורות

רקע היסטורי¹

ביום האשה הבינלאומי המצויין בכל שנה ב-8 למרץ חוגגים את הישגיהן של הנשים בתחומי החברה, הכלכלה, התרבות והפוליטיקה. יום זה מוקדש לכל הנשים בעולם שנאבקו בעבר ובהווה למען השגת שוויון זכויות, לצדק ולחזוקת השלום בעולם וקידומו.

מאבק הנשים למען שוויון זכויות מתחיל במאה ה-19 באנגליה ובארה"ב כחלק מהמאבק הכולל לשוויון זכויות ודמוקרטיזציה. בארה"ב הצטרפו הנשים תחילה למאבק לביטול העבדות, (בראשן עמדה אליזבת היידי סטנטון), אולם הן פרשו ממנו מכיוון שדרישתן לשוויון ושחרור גם עבור נשים לא קיבלה תמיכה. נשים אלו הבינו כי על מנת להשיג את השוויון והשחרור לנשים עליהן לפעול במסגרת של תנועת נשים שתאבק בראש ובראשונה על זכות הבחירה לנשים, שתאפשר להן להשפיע בתהליך קבלת החלטות. בשנת 1848² הן ייסדו את התנועה הפמיניסטית בה הכריזו על "**המאבק הסופרג'יסטי**" שפירושו "זכות הצבעה" (Suffrage). זהו הגל הפמיניסטי הראשון המוכר כפמיניזם הליברלי.

לאירועים שהובילו לכינונו של יום האשה הבינלאומי דוקא ב-8 למרץ יש מספר גרסאות. מקובל לייחס את מקורו בשביתת הנשים הראשונה שהתרחשה ב-8 למרץ 1857 כאקט מחאה של נשים נגד תנאי עבודתן הקשים. בתאריך זה פתחו מאות פועלות במפעלי הטקסטיל וההלבשה בניו-יורק בשביתת מחאה על שכרן הנמוך, על שעות העבודה הארוכות, ועל תנאי העבודה הבלתי אנושיים. זו היתה אחת הפעמים היחידות בהיסטוריה שנשים עובדות התארגנו לפעולות מחאה, והיא דוכאה על ידי המשטרה בכוח. לאחר שנתיים הקימו את ארגון העובדות הראשון – ארגון הנשים הסוציאליסטי הארצי. ב-8 במרץ שנת 1908 הצטרף ארגון הנשים למאבק הסופרג'יסטיות³ (תנועת נשים למען זכות הצבעה וזכויות נשים) ויחדיו צעדו 15,000 נשים ברחובות ניו יורק בקריאה ליום עבודה קצר יותר, שכר טוב יותר וזכות הצבעה.

בשנת 1910 נערך לראשונה בקופנהגן כינוס נשות האינטרנציונל הסוציאליסטי הבינלאומי ובו הוחלט לקבוע את ה-8 במרץ כיום האשה הבינלאומי לזכר אותה שביתה ראשונה. בפברואר 1913, ערב מלחמת העולם הראשונה, ציינו נשים ברוסיה את יום האשה הבין-לאומי במסגרת הפגנה למען השלום ובעקבותיהן התקיימו כנסים והפגנות של נשים במדינות שונות באירופה. בתום מלחמת העולם השנייה, בפברואר 1917, שבתו נשים ברוסיה מעבודה והפגינו למען "לחם ושלום". ארבעה ימים לאחר מכן נאלץ הצאר הרוסי לוותר על כסאו וב-8 במרץ העניקה

¹ . הסקירה ההיסטורית על תולדות יום האשה הבינלאומי במבוא זה מבוססת על מספר מקורות: אתר הכנסת: http://main.knesset.gov.il/About/Lexicon/Pages/intl_woman_day.aspx אתר האגודה לזכויות האזרח: <http://www.acri.org.il/education/2013/03/08/women> עוד מומלץ לקרוא באתר נעמ"ת: <http://www.naamat.org.il/woman.php?cat=40>

² . בשנים 1848-1849 התחוללו באירופה מהפכות ומאבקים המוכרים בשם "אביב העמים" רובם היו למען השגת עצמאות מדינית לאומית, וחלקם פוליטיות וחברתיות שהושפעו מתפיסות הליברליזם שבבסיסם עומדים עקרונות החירות והשוויון.

³ . מומלץ לצפות בסרט הבריטי שיצא בשנת 2015 "**סופרג'יסטיות**" - דרמה תקופתית על המאבק למען זכות הבחירה לנשים באנגליה של תחילת המאה העשרים.

הממשלה הזמנית זכות הצבעה לנשים. באנגליה זכות ההצבעה לנשים הוענקה בשנת 1918, ובארה"ב מאבקן של הסופרגייסטיות בארצות-הברית הסתיים בתיקון ה-19 לחוקת ארצות-הברית, שנתקבל בשנת 1920 וניתנה בו זכות הצבעה לנשים.

רק בדצמבר 1977 הכריזה האסיפה הכללית של האו"ם על ה-8 במרץ כיום הבינלאומי לזכויות נשים ולשלום עולמי. החלטה זאת נבעה מההכרה בכך שקידום השלום והחברה כרוכים בשוויון בין המינים, בהשתתפות פעילה של נשים ובהכרה בתרומתן לשלום ולביטחון העולמיים.

אולם רק בשנת 1979, אימץ האו"ם את "האמנה הבינלאומית בדבר ביעור כל צורות האפליה נגד נשים"⁴, וניתן לו תוקף רשמי לאחר חתימת 20 מחברות האו"ם בשנת 1981, כולל ישראל (שהכניסה מספר הסתייגויות). באמנה יש הוראות כלליות בדבר ביטול הפליה נגד נשים, והיא מדגישה את קידום מעמד האישה, את ביעור הדעות הקדומות והנהלים שיש בהם משום הפליה נגד נשים, את שוויון הגברים והנשים בפני החוק, וכן הוראות בנושאים כמו השתתפות נשים בחיים הציבוריים ושוויון בתחומי האזרחות, החינוך, התעסוקה, הבריאות, הכלכלה והחברה. המדינות שאימצו את האמנה התחייבו לנקוט בכל האמצעים החוקיים המתאימים, לרבות חקיקה כדי להבטיח קידום של נשים.

מאבק הנשים לשוויון זכה להכרה גם בהחלטות או"ם נוספות, ביניהן **החלטה 1325**⁵ העוסקת בשיתוף נשים בתהליכי פיוס בין עמים לוחמים. בצד המחויבות של המדינות המאשררות את ההחלטה לשתף נשים בתהליכי מו"מ מדיני לשלום, ההחלטה מציינת את חשיבות נקודת הראות של נשים והחוויות שלהן בעתות מלחמה. מדינת ישראל אשררה החלטה זו ונשים רבות עוסקות במימושה. הן דורשות את שיתופן במו"מ בין ישראל לשכנותיה ומעודדות נשים לקחת חלק במאבק על סיום הסכסוך הישראלי פלסטיני. כמו כן דורשות הנשים התבוננות מחודשת במושג הביטחון, שכן לדעתן מושג הביטחון אינו זהה לנשים ולגברים.

למרות החשיבות שמייחסים ליום זה, יש כאלו הרואות בו מנציח את אי השוויון בין המינים. משמע, עצם קיומו של יום זה מבטא את חוסר השוויון בין נשים וגברים. הטענה היא, שאם היה שוויון לא היה צריך לציין יום זה, ולכן הוא סממן נוסף של אפלייה.

"יום האישה: מי צריך את זה בכלל? - אנחנו לא צריכות שתקדישו לנו 24 שעות של זרי פרחים, מתנות וימי עיון מיותרים. אנחנו צריכות מאבק אמיתי נגד העוולות שמתקיימות מדי יום כנגד נשים. דורית אברמוביץ מסבירה מה יש לה נגד יום האישה"⁶.

⁴. נוסח האמנה בעברית מופיע באתר האגודה לזכויות האזרח: <https://www.acri.org.il/he/5463> אודותיה אפשר לקרוא גם באתר הרשות לקידום מעמד האישה:

<http://women.gov.il/About/OfficeNews/Pages/InternationalWomensDay.aspx> נוסח ההחלטה 1325 ואודותיה אפשר למצוא באתרים:

<http://www.1325israel.co.il> נשים מנהיגות לשלום וביטחון: 1325 ישראל: <http://www.1325israel.co.il> נשים עושות שלום: <http://womenwagepeace.org.il>

מוסד ון ליר: www.vanleer.org.il/he/free-tags/החלטה-1325

⁶. ציטוט מתוך מאמרה של דורית אברמוביץ Dorit Abramovitch שפורסם ב-6.3.2016: בקישור הבא: <https://www.vanleer.org.il/he/free-tags/החלטה-1325> **יום האישה מי צריך את זה בכלל?**

רציונל ומטרות התכנית

שוויון מגדרי מחייב מספר דיונים והבהרות בהן עוסקת התכנית. עלינו לברר מהן המשמעויות הקיימות למושג השוויון בכלל ובין נשים לגברים באופן מיוחד. עלינו לבחון מתי הפרדה בין קבוצת הנשים וקבוצת הגברים במרחב הציבורי פוגעת בשוויון ומתי היא מקדמת אותו.

זכותן של נשים לשוויון עומדת פעמים רבות בסתירה לזכויות דמוקרטיות אחרות. החינוך לשוויון בין המינים אמור לספק בידי המתחנכות והמתחנכים את הכלים להתמודד עם סתירות אלו מבלי לוותר תחילה על זכויות הנשים. בהקשר זה תעסוק התכנית בסתירות הקיימות בין הזכות האישית והקבוצתית לתרבות לבין זכות הנשים לשוויון. בנוסף נעסוק בסתירה המדומה ההולכת ומתחדדת בין הטרדות מיניות לבין חופש הביטוי.

יש והפגיעה במעמדן של נשים מתרחשת בדרכים גלויות ויש והיא מתרחשת בדרכים סמויות מן העין. בתכנית זו ננסה ללמד את המשתלמות והמשתלמים על הדרכים הסמויות להדרת נשים מהמרחב הציבורי. נצביע על הדרת נשים מתכניות הלימודים בכלל ומספרי ההיסטוריה באופן מיוחד ועל החלוקה המוכרת בין המרחב הציבורי לפרטי, אשר שמשה גברים להניח לנשים לשמור על כבודן "בבית פנימה".

נשים מנסחות את אידאולוגיית השוויון ביניהן לבין הגברים בין היתר על ידי יצירת שפה חדשה וייחודית אשר מתארת את המצב. בתכנית זו ננסה ללמד את המשתלמות והמשתלמים את מושגי הייסוד של השפה הפמיניסטית, אשר חשיבותה בשיום (מתן שם) לתופעות שחוות נשים וכמובן גם בקריאה לפעולה.

פעילויות התכנית

מטרות התכנית הן לפתח את הכרה בזכויותיהן השוות של נשים בחברה הדמוקרטית ובמוסדותיה ולגבש אצלן רצון ויכולת להגן על זכויות אלו. הפעילויות המוצעות בתכנית מבקשות להעלות למודעות ולדיון היבטים שונים של הנושא ודרכים אפשריות ליצור שינוי במעמדן של נשים בחברה.

1. הפעלה ראשונה: **"לשנות או לקבל – שוויון בין המינים"** – מבררת את הקשר בין שוויון, זהות ושונות. לשנות, האם וכן מציבה את השאלה האם ומתי השוויון יושג עבורן על ידי יחס זהה ומתי על ידי יחס שונה ביניהן לבין הגברים וביניהן לבין עצמן.

2. הפעלה שנייה: **"הפרדות מעצימות והפרדות מחלישות בין גברים ונשים"** – עוסקת בהבחנה בין סוגי הפרדה שונים בין נשים לגברים. היא מלמדת להבחין בין הפרדת נשים מגברים שמטרתה להעצים נשים ולהשוות את מעמדן לזה של הגברים לבין הפרדות שמטרתן לקדם שליטה גברית ולהרחיב את הפערים בין הקבוצות.

3. הפעלה שלישית: **"רשות הפרט ורשות הרבים"** – בוחנת כיצד החלוקה הקיימת בין רשות הפרט לרשות הרבים מקדמת את החירות של קבוצות מסוימות וכיצד היא פוגעת בחירות

של אחרות. היא מבררת באילו תחומים צריכה החברה להתערב כדי לשמור על חירות חברתית.

4. הפעלה רביעית: **"שילוב והפרדה במרחב הציבורי ובמרחב הפרטי"** – עוסקת בהבחנה בין הפרדה בין נשים לגברים במרחב הציבורי לבין הפרדה בין נשים וגברים במרחב הפרטי.
5. הפעלה חמישית: **"חקיקה פמיניסטית"** – בודקת את התפיסה הפמיניסטית בנוגע לחוק ובוחנת את ההבדל בין התפיסה הנשית והתפיסה הגברית בהקשר זה.
6. הפעלה שישית: **"הקשר שבין חופש הביטוי להטרדות מיניות"** – מבהירה את המושג "הטרדה מינית" ועורכת היכרות עם החוק נגד הטרדות מיניות ובוחנת את הקשר שבין הטרדות מיניות של נשים (בעיקר) להגבלת חופש הביטוי של גברים ונשים.
7. הפעלה שביעית: **"סתירה בין הזכות לתרבות לזכותן של נשים לשוויון"** – עוסקת בסתירה הקיימת בפועל או באופן מדומה בין הזכות לתרבות לזכות של נשים לשוויון.
8. הפעלה שמינית: **"הזרת נשים מספרי ההיסטוריה"** – מציגה את היעדר קולן ותרומתן של נשים בספרי ההיסטוריה.
9. הפעלה תשיעית: **"שאלות מרכזיות בנושא מגדר ודמוקרטיה"** – עורכת הכרות עם מושגי יסוד בתחום המגדר ומנסה לערוך מיפוי של התכנים בנושא מגדר ודמוקרטיה.

אנו מקוות שתכנית זו תאפשר חשיבה על הנושא ופעולה בעקבותיה.

הפעלה 1:

לשנות או לקבל – שוויון בין המינים

מטרות

- א. לברר את הקשר בין שוויון, זהות ושונות.
- ב. לברר האם ומתי הנשים מעוניינות ביחס זהה לגברים ומתי ביחס שונה מהם ומדוע? לברר מתי הגברים מעוניינים ביחס זהה לנשים ומתי ביחס שונה. לבחון מתי הזהות מקדמת שוויון בין המינים ומתי היחס השונה מקדם שוויון.
- ג. לברר האם ומתי המשתתפים מעדיפים להעניק יחס שונה האחד לקבוצת המגדר האחרת ומתי הם מעדיפים להעניק יחס זהה. ומתי היחס השונה מקדם שוויון ומתי מונע את קיומו? חזרה

אמצעים

- 📌 דף משימה: "שוויון בין המינים"
- 📌 רקע למנחה: "שוויון בין יחידים ושוויון בין קבוצות" (מצורף)

מהלך הפעילות

1. מחלקים את דף המשימה "שוויון בין המינים" למשתתפות/ים ומבקשים מהן/ם למלא את סעיפי הטבלה באופן אישי, תוך התייחסות לשאלה: **כיצד יש לנהוג אם רוצים לקדם שוויון בין המינים ו/או שוויון חברתי כללי – האם יש לפעול לשינוי האפיון, או שיש לקבלו כפי שהוא.**
2. המליאה נחלקת לקבוצות בנות ארבעה-חמישה משתתפות/ים. כל קבוצה מתבקשת לחזור על המשימה אך הפעם, באופן קבוצתי: לגבש החלטה מוסכמת לגבי כל אפיון ולהחליט כיצד יש לנהוג אם רוצים לקדם שוויון בין המינים ו/או שוויון חברתי כללי.
3. **במליאה:** כל קבוצה מציגה בפני המליאה את החלטתם לגבי כל אחד מהאפיונים שהופיעו בטבלה.
4. מקיימים דיון בהתייחס לתרגיל שנעשה בנקודות הבאות:
 - באילו מהאפיונים הייתה תשובתכם זהה הן לגבי נשים והן לגבי גברים ובאילו שונה?
 - מתי, לדעתכם, יחס זהה מבטא שוויון? מתי יחס שונה מבטא שוויון?
 - מתי יחס זהה מבטא דיכוי? מתי יחס שונה מבטא דיכוי?
 - מהו מקור השוני – האם זהו שוני מולד או תוצר חברתי? האם זה משנה את דעתכם?

- האם היחס שהעניקו הבנים בקבוצה לחברות קבוצתם היה זהה להתייחסות שלהם לבני מינם? האם היחס שהעניקו הבנות לבני קבוצתן היה זהה להתייחסות שלהן לבנות מינן?
- האם הזהות והשוני היו תוצאה של יחס שוויוני או יחס של דיכוי?

5. מרחיבים את הדיון מאירועי התרגיל לנושא השוויון בין קבוצות שונות במציאות ושואלים את המשתתפות/ים:

- האם מתקיים יחס שוויוני בין קבוצות שונות בכיתה (בנים; בנות; עדות; תרבויות; לאומים)? כיצד הוא בא לידי ביטוי?
- האם בחברה מתקיים יחס שוויוני בין קבוצות שונות (גברים; נשים; עדות; תרבויות; לאומים)? כיצד הוא בא לידי ביטוי? האם שורר יחס של דיכוי בחברה?

סיכום

מסכמים את דברי המשתתפות/ים ומדגישים כי הדמוקרטיה הפמיניסטית מדגישה את הערך של שוויון בין המינים. שאלת הקשר בין שוויון, זהות ושונות (מתי יחס שונה בין בני אדם מבטא אפליה ודיכוי ומתי הוא מבטא שוויון; מתי יחס זהה לאנשים מבטא דיכוי ואפליה ומתי הוא מבטא שוויון), עדיין מעסיקה את הפמיניסטיות.

בין ההוגות הפמיניסטיות קיימת מחלוקת בשאלת היחס לנשים ומשמעותו:

- יש הסוברות כי היחס השונה של החברה לנשים מבטא אפליה ודיכוי.
- יש החושבות כי היחס השונה של החברה לנשים מבטא שוויון, כיוון שהוא מתייחס לזהותן השונה.
- יש המחזיקות בדעה כי היחס הזהה לבני אדם בכלל מבטא דיכוי ואפליה, כי הוא אינו מתחשב בזהותן של הנשים.
- יש הגורסות כי היחס הזהה לאנשים מבטא שוויון.

מקורה של השונות בשאלת היחס לנשים ומשמעותו היא בהנחות שונות של ההוגות הפמיניסטיות על מקור המאפיינים הנשיים (הטבע או החברה), וכן בשל יחסן השונה למבנה החברתי הקיים.

דף משימה: שוויון בין המינים

לפניכם רשימה של אפיונים אישיותיים של נשים וגברים.
 לגבי כל אפיון, חשבו וסמנו בטור המתאים: **כיצד יש לנהוג אם רוצים לקדם שוויון בין המינים /או שוויון חברתי כללי – האם יש לפעול לשינוי האפיון או לקבלו כפי שהוא?**

לקבל	לשנות	אפיוני הדמות
		1. תלמידה מתקשה במתמטיקה
		תלמיד מתקשה במתמטיקה
		2. תלמידה טובה בבישול
		תלמיד טוב בבישול
		3. תלמידה תחרותית
		תלמיד תחרותי
		4. אישה ענייה
		גבר עני
		5. מבטאת בגלוי את רגשותיה
		מבטא בגלוי את רגשותיו
		6. בעלת תודעה לאומית מפותחת
		בעל תודעה לאומית מפותחת
		7. מקבלת את העיקרון של רצח על רקע חילול כבוד המשפחה
		מקבל את העיקרון של רצח על רקע חילול כבוד המשפחה
		8. מעוניינת להישאר בבית ולהיות עקרת בית
		מעוניין להישאר בבית ולהיות עקר בית
		9. מעוניינת לצאת לחופשת לידה
		מעוניין לצאת לחופשת לידה
		10. לא מוכנה לצאת לעבוד במשמרת לילה במפעל
		לא מוכן לצאת לעבוד במשמרת לילה במפעל

רקע למנחה: שוויון בין יחידים ושוויון בין קבוצות⁷

נבחן את הסוגיות הבאות:

- האם צריך להתקיים שוויון גם בין הקבוצות החברתיות השונות?
- מהי ההשפעה של שוויון בין הקבוצות על שוויון בין הפרטים?
- כיצד עלינו לנהוג במקרים בהם השוויון בין הקבוצות פוגע בשוויון בין הפרטים?

אם נחזור לתחום של שוויון בין המינים, נראה כי המצדדים בשוויון בין יחידים מבקשים ליצור שוויון בין כל אישה לרעותה ובין כל אישה לכל גבר. כך, למשל, אם מדובר בשוויון הזדמנויות ובתיקון אפליה בין יחידים, אישה בעלת אמצעים תזכה לתמיכה שונה מזו שתקבל אישה חסרת אמצעים, וגבר חסר אמצעים יזכה לאותה תמיכה כמו אישה חסרת אמצעים. כך גם לגבי חלוקת המשאבים החברתיים, אם המגמה היא לקדם שוויון בתוצאות. אך כאשר מדובר בשוויון בין קבוצות, כלומר בין נשים לגברים, כל הנשים תזכינה בתמיכה ללא קשר למצבן כפרטים, וכל הגברים לא יזכו לתמיכה, אשר יוחלט כי הנשים ראויות לקבלה.

דוגמאות:

- נשים תצאנה לפנסיה בגיל מסוים וגברים בגיל אחר, ללא קשר ליכולותיהם האישיות להמשיך ולתפקד.
- הזמן הנתון למשחקי כדור במגרשי בית הספר יחולק שווה בשווה בין הבנות והבנים – בין אם הבנים משתפים חלק מהבנות ובין אם לאו; בין אם יש בנות שאינן רוצות לשחק ובין אם יש בנות שרוצות; בין אם יש בנים שאינם רוצים לשחק ובין אם יש בנים שרוצים.

נימוקים בעד ונגד שוויון בין יחידים ושוויון בין קבוצות

השוללים את השוויון בין קבוצת הנשים לקבוצת הגברים, טוענים שסוג זה של שוויון יוצר חלוקה לא הוגנת של המשאבים – שלא לפי היכולות. כפי שראינו, ייתכן מצב בו גבר, שאינו מסוגל לעבוד עד גיל 67, יחויב לעבוד עד גיל זה, ואילו אישה, הנמצאת בשיא כושרה, תיאלץ לצאת לפנסיה רק משום שהיא אישה. לפי גישה זו, בשוויון בין קבוצות ההבדלים האישיים אינם נלקחים בחשבון כיוון שהשוויון נקבע על בסיס קבוצתי.

הנימוקים בעד שוויון על בסיס קבוצתי מורכבים מעט יותר, ומקורם בדרך כלל במספר סיבות:

1. האפליה היא בדרך כלל על בסיס קבוצתי, ולכן גם הטיפול בה צריך להיות כזה.

לדוגמה: האפשרויות והסיכויים של נשים להגיע לתפקידים בכנסת ובממשלה נמוכים ומוגבלים יותר ביחס לגברים, הגם שיש נשים המצליחות בכך. כדי להבין מדוע נשים אינן

⁷ מתוך: אין דמוקרטיה אחת – תכנית חינוכית רב-גילאית, מאת: אוקי מרושק קלארמן וסאבר ראבי, הוצאת מדרשת אדם, 2005 עמודים 106-107.

מגיעות לתפקידים אלו צריך להבין את היחסים בין המינים ברמה החברתית-פוליטית, ויש ללמוד לזהות את היחס בין הקבוצות. זיהוי התהליך העובר על אישה בודדת, אינו מספיק לפתרון הבעיה.

2. היחידים השייכים לקבוצות החלשות זקוקים לקבוצה כדי להעצים את יכולתם. כיחידים, הם אינם יכולים להתמודד מול החזקים, ואילו מצב של שוויון בין קבוצות יגן עליהם. היחידים השייכים לקבוצה החזקה – מוגנים בכל מקרה.

כך, למשל, נשים מתקשות מאוד כיחידות להתמודד מול האפליה החברתית ממנה הן סובלות. רק פעילות מאורגנת שלהן כנשים עשויה לאפשר להן להגיע להישגים משמעותיים.

3. טיפול בבעיות באופן קבוצתי נותן בידי הפרטים שבקבוצה כוח להתמודד עם בעיותיהם. הצגת בעיותיהם החברתיות של הפרטים כבעיות אישיות מחלישה אותם ויוצרת אצלם את התחושה כאילו הם אשמים במצבם. לדוגמה, פעמים רבות נשים סבורות כי מקומן החברתי נובע מבעיותיהן האישיות, והן חשות אשמה גם במקרים בהם הן אינן אחראיות למצבן. ניתן להשליך דוגמה זו גם על ערבים, מזרחים ואחרים.

מדברים אלו ניתן ללמוד כי **התמיכה בשוויון בין קבוצות אינה נובעת בהכרח מהתפיסה שקבוצות חשובות יותר מיחידים, אלא מהחשיבה שבמצבים מסוימים, רק התייחסות קבוצתית ליחידים יכולה להבטיח את זכויותיהם** (עם זאת קיימת גם האפשרות שהעדפה של שוויון בין קבוצות על שוויון בין יחידים תהיה נעוצה גם באמונה שקבוצות חשובות יותר מפרטים).

הפעלה 2: **הפרדות מעצימות והפרדות מחלישות בין גברים ונשים**

מטרות:

1. לקדם שוויון בין המינים.
2. לחדד את ההבדל בין הפרדות בין נשים לגברים למטרות החלשה ושליטה לבין הפרדות למטרות העצמה של נשים.

אמצעים:

- 4 כרטיסייה מחולקת לארבעה ריבועים, כמספר המשתתפות/ים. בכל ריבוע מתואר סוג אחר של הפרדה בין נשים לגברים, לפי הדוגמה שלהלן:

הפרדה בין נשים לגברים המעצימה את הנשים ומקדמת את זכויותיהן ומעמדן. (דוגמה: קיום קבוצות נשים להעצמה)	הפרדה בין נשים לגברים המחלישה את הנשים ופוגעת במעמדן ובזכויותיהן. (דוגמה: הפרדת נשים וגברים באוטובוסים)
שילוב בין נשים לגברים המעצים את הנשים ומקדם את זכויותיהן. (דוגמה: שיתוף שווה בכנסת ובוועדותיה)	שילוב בין נשים לגברים המחליש את הנשים ופוגע במעמדן ובזכויותיהן. (דוגמה: שילוב בתחרויות ספורט).

- 4 כרטיסיות ריקות לכל אחת ואחד מהמשתתפים וכלי כתיבה.
- 4 בריסטול ועליו מסומנים סוגי החלוקה והשילוב בין גברים לנשים.

מהלך הפעילות:

1. המנחה תחלק לכל משתתפת ומשתתף את הכרטיסייה עם ארבעת סוגי החלוקה והשילוב בין נשים לגברים ותניח במרכז החדר את הבריסטול.
2. המנחה תחלק לכל משתתפת ומשתתף 4 כרטיסיות ריקות ותבקש מהם לרשום אירועים המתאימים לכל אחד מחלקי הריבוע.
3. המנחה תבקש מכל משתתפת ומשתתף לקרוא בפני חברי הקבוצה את אחד האירועים ולהניח אותו על הבריסטול במקום המתאים לו.
אם יש התנגדות של משתתפת/משתתף להצבת האירוע במקום שהונח, היא/הוא יתבקשו להבהיר את ההתנגדות לקבוצה וזו תצטרך לגבש עמדה משותפת לגבי המיקום הנכון של האירוע המתואר.

4. המנחה תבקש מהמשתתפים לבחון את התוצר המשותף שלהם ולגבש בעקבותיו הצעות חוק בנושא ההפרדה בין נשים לגברים במרחבים השונים.

5. דיון מסכם :

- המשתתפות/ים יתבקשו לתאר את מסקנותיהם מהדיון ולציין מתי לדעתם הפרדות נשים מגברים מעצימות את הנשים ומתי הן מחלישות אותן, מתי הן מעצימות את הגברים ומתי הן מחלישות אותם?
- המשתתפות/ים יתבקשו לסכם ולציין כיצד לדעתם אמורה החברה להתמודד עם תופעות ההחלשה וכיצד אמורה המדינה להתמודד עם תופעות אלו?

הפעלה 3: **רשות הפרט ורשות הרבים**

מטרות

- א. ללמוד כיצד החלוקה הקיימת בין רשות הפרט לרשות הרבים מקדמת את החירות של קבוצות מסוימות בכלל ושל נשים בעיקר וכיצד היא פוגעת בהן?
- ב. לברר באילו תחומים צריכה החברה להתערב כדי לשמור על חירות חברותיה.
- ג. לברר מי קובע מה שייך למרחב הפרטי ומה למרחב הציבורי? על פי ומדוע?

אמצעים

- 🔗 יומן פעילות של כל אחת מהמשתתפות.
- 🔗 דפי כתיבה ועט לכל משתתפת.

מהלך הפעילות

1. המשתתפות/ים מתבקשות לרשום לעצמן/ם את סדר היום שלהן/ם באחד מימי השבוע.
2. המשתתפות מתבקשות למיין את הפעולות שרשמו: בטור אחד תירשמה הפעולות המתרחשות בתחומי הפרט ("ניקוי וסידור החדר שלי") ובטור השני תירשמה הפעולות המתרחשות ברשות הרבים, בספֶרה הציבורית ("ביקור בבית הספר").
3. המשתתפות מתבקשות לחשוב כיצד ייראה המצב בכל אחד מהתחומים אם יטופל באופן הפוך מהמקובל (כלומר: נושאים שבתחום הפרט יטופלו על ידי החברה/ המדינה ונושאים ציבוריים יטופלו על ידי הפרט), ולרשום את מסקנותיהן.
דוגמאות לניסוח השאלה:
 - איך ייראה המצב אם המדינה תהיה אחראית על ניקיון החדר שלי?
 - איך ייראה המצב אם הלימודים יתקיימו בביתו הפרטי של מי שירצה בכך?
4. **במליאה:** המשתתפות/ים מציגים את החלוקה שערכו ואת המסקנות אליהן הגיעו בשאלת ההיפוך.
5. דיון במליאה בנקודות הבאות:
 - אילו תחושות ליוו אתכן בעת מילוי המשימה?
 - מי קובע ומדוע מה יהיה שייך למרחב הפרטי ומה למרחב הציבורי?
 - את מי משרתת החלוקה?
 - האם ההיפוך מקובל עליכן?
 - מה מקשה עליכן לקבל את ההיפוך?

- האם אתם בעד או נגד חשיבה מחודשת על חלוקת הטיפול בנושאים המוגדרים על ידי הפרט או המדינה, ולהפך?
- חירותם של מי נשמרת בחלוקה הקיימת? (נשים/גברים; ילדים/מבוגרים; מיעוט/רוב).
- חירותם של מי נפגעת בחלוקה הקיימת?
- מה ניתן ללמוד על ההיפוך בהקשר לנשים וגברים.

סיכום

המנחה סוקרת את הנקודות העיקריות שעלו בדיון ואת התהליכים שהתרחשו בקבוצה. היא מחדדת את המשמעות החברתית והפוליטית להגדרת תחום הפרט ותחום הכלל ומדגישה את השפעתה של הגדרה זו על זכויותיהם של יחידים מוחלשים או של קבוצות מוחלשות בחברה בכלל ושל נשים באופן מיוחד.

הוגות פמיניסטיות נוהגות לבחון הגדרות יסוד אלו ולבקר את החלוקה החברתית הקיימת בין רשות הפרט לרשות הרבים בטענה כי חלוקה זו מטרתה לשמור על יחסי הכוח הקיימים בין נשים לגברים. כך, למשל, במשך שנים רבות נמנעה המדינה מלהתערב בסוגיות של אלימות משפחתית בטענה כי האירועים המתרחשים בבית הפרטי של אדם אינם מעניינה. לחילופין, המדינה אינה מתגמלת נשים על עבודתן בבית בטענה שעבודה היא "רק מה שמתרחש מחוץ לכותלי הבית". לפיכך, בירור מחדש של המושגים "רשות הרבים" ו"רשות הפרט" עשוי לתרום להרחבת החירות של קבוצות מוחלשות בכלל ושל נשים בפרט.

הערה למנחה

נושא זה, של החלוקה בין רשות הפרט לרשות הרבים, נדון בעיקר בתחום המגדר. בתחום זה ערערו נשים על החלוקה הקיימת כמפתח לשאלה מתי רשאית המדינה להתערב. נשים חשו שהגדרת תחום הפרט כתחום בו המדינה אינה רשאית להתערב פוגעת בזכויותיהן, ובפרט בזכותן לביטחון (לדוגמה, אלימות במשפחה הותירה אותן ללא הגנה בגלל הטיעון שהמדינה אינה רשאית להתערב בתחום הפרט). ניתן להמחיש את הנושא בדוגמאות ובשאלות הרלוונטיות למציאות.

חומר קריאה למנחה לפני הפעילות : אורית קמיר, זכויות ומשפט, הוצאת האוניברסיטה המשודרת, בפרק העוסק במושגי יסוד בפמיניזם, עמודים 46-47. בחומר הקריאה תוכלנה לראות שקיימים שני מושגים רלוונטיים לדיון שלנו: (א) האישי הוא פוליטי (ב) והפוליטי הוא אישי הפרטי והציבורי. בדיון ניתן להתייחס לשני היבטים אלו של חלוקה, אם עלו בהפעלה.

הפעלה 4: שילוב והפרדה במרחב הציבורי ובמרחב הפרטי

מטרות:

- א. להבהיר את ההבדל בין הפרדה ו/או שילוב במרחב הציבורי ובמרחב הפרטי.
- ב. להבהיר את ההפרדה בין המרחב הציבורי לפרטי כאמצעי לשימור ולשינוי יחסי הכוח החברתיים הקיימים בין נשים לגברים.

אמצעים:

✦ כרטיסיות ריקות וכלי כתיבה לכל המשתתפות/ים.

✦ בריסטול ועליו שלוש עמודות :

להפוך לחוק במרחב הציבורי	לקיים כלל אחד בביתי וכלל אחד במרחב הציבורי	להפוך את הכלל בחוץ לכלל המחייב בביתי

מהלך הפעילות:

1. המנחה תבקש מהמשתתפות/ים לתאר את חלוקת התפקידים בביתם בין נשים לגברים ולרשום אותה על דף.
המשתתפים יכולים לתאר את חלוקת תפקידים בין הבנים לבין הבנות; בין האבות לאמהות; או בין אב לאב ואם לאם במשפחות חד מיניות; בין האמהות לבנים; בין האמהות לבנות; בין האבות לבנים; בין האבות לבנות, וכד'.
2. המנחה תציג את הבריסטול עם שלוש האפשרויות ותבקש מהמשתתפות/ים:
 - א. להקריא את הדברים שכל אחת/ת כתבו בפני הקבוצה (רצוי שיקריאו תחום אחד בלבד בחיי המשפחה).
 - ב. לציין כיצד היא/הוא היו רוצים להתנהל מול הדוגמה שנתנו בהתאם לשלוש האפשרויות הרשומות על הבריסטול.דוגמה של אחד התיאורים לחלוקת התפקידים – "בביתי בעלי מבשל וכולנו אוכלים בתיאבון את מאכליו".

המנחה תקיים דיון לבירור העקרונות שמנחים את עמדתם עמדות המשתתפים ותציע את האפשרויות הבאות:

- יש לחוקק חוק שבמרחב הציבורי רק גברים יבשלו. (במסעדות, בחדר האוכל בצבא וכד').
- יש להמשיך את חלוקת התפקידים בבית כפי שהיא ובמרחב הציבורי לאפשר לנשים ולגברים לבשל.
- יש לחוקק "חוק חלוקת תפקידים שוויונית בתחום הבישול בבית".

3. המנחה תקיים דיון המתייחס לדוגמאות שהועלו:

- אילו מהאפשרויות מקובלת על חברי הקבוצה ואיזה לא ומדוע?
- אילו מהן מחזקת את הנשים ואיזו את הגברים?
- מהם היתרונות ומהם החסרונות של שמירת הפער בין המרחבים?
- הצרכים של מי אמורים להוות תשתית לבניית המרחב הציבורי?

4. דיון מסכם:

- האם ומתי המשתתפים מבקשים לקיים כלל אחד במרחב האישי וכלל אחר במרחב הציבורי ומדוע? (אפשר להשתמש בבית הספר כדוגמה למרחב הציבורי עליו רוצים ליישם את תוצאות הדיון).
- מתי ההצעות של חברי הקבוצה העצימו אותם ומתי להפך?
- האם הפערים בין המרחב האישי לציבורי מקדמים את חירותם או להיפך?
- המנחה תבקש מהמשתתפים לנסח עקרון כללי לגבי ההתנהלות במרחב האישי והציבורי בנושאים הקשורים לשוויון בין המינים.

נקודות שכדאי להבהיר בדיון:

- המנחה תחזור אל ההסברים הנ"ל לחשיבות ההפרדה בין המרחב הציבורי לפרטי מחד ולסכנותיה מאידך. היא תצביע על המצבים בהם הפרדה זו מחזקת את החזקים ועל המצבים בהם היא מחלישה אותם ולהיפך. הנקודות העיקריות הן:
- להבהיר את ההפרדה בין המרחב הציבורי לפרטי כאמצעי לפתרון הסתירה בין הזכות לחירות והזכות לשוויון.
- להבהיר את ההפרדה בין המרחב הציבורי לפרטי כאמצעי לשימור ולשינוי יחסי הכוח החברתיים הקיימים בין נשים לגברים.
- להבהיר את חשיבות המאבק על מאפייני המרחב הציבורי לשמירה על עקרונות הדמוקרטיה.

הפעלה 5: חקיקה פמיניסטית

מטרות

- א. לבחון את התפיסה הפמיניסטית בנוגע לחוק.
- ב. לעמוד על ההבדל בין התפיסה הנשית והתפיסה הגברית בהקשר לחוק.

אמצעים

דף משימה: "חקיקה פמיניסטית".

מהלך הפעילות

1. המליאה נחלקת לקבוצות בנות ארבעה-חמישה משתתפים על פי ההרכב הבא: קבוצת בנות, קבוצת בנים וקבוצה מעורבת (אם הקבוצה גדולה יותר, יש להוסיף קבוצות מעורבות).
2. כל קבוצה מקבלת את דף המשימה "חקיקה פמיניסטית", מתבקשת לדון במקרה המתואר ולענות על השאלות המתייחסות אליו.
3. במליאה: כל קבוצה מוזמנת להציג את תשובותיהם לשאלות שהופיעו בדף המשימה.
4. דיון בנקודות הבאות:
 - האם יש משמעות למינוי/ה של השופט/ת? מדוע?
 - האם תהליך החקיקה הוא תהליך שמשקף את בני האדם בכלל, או שהוא מושפע ממינס של המחוקקים? מה הייתם משנים בעניין? הביאו דוגמאות.
 - האם החוקים שומרים על זכויותיהם של כלל בני האדם, או שהם שומרים על זכויותיו של מין מסוים יותר? מה הייתם משנים בעניין? הביאו דוגמאות.
 - האם היו הבדלים בין תשובותיהן של הקבוצות השונות?
 - האם יש קשר בין תשובות הקבוצות לבין הרכבן המיני?
 - האם השופט/ת צריך/צריכה לייצג מגזר מסוים?

דף משימה: חקיקה פמיניסטית

עיינו במקרה הבא וענו על השאלות המופיעות בהמשך :

גבר שנתבע בגין עברה מינית דורש להחליף את הרכב בית המשפט כיוון שההרכב הנוכחי כולל ברובו נשים.

ענו על השאלות הבאות:

1. האם יש לנתבע זכות לדרוש את מה שדרש? האם הוא צודק?

2. מה אתן/ם חושבות/ים על הנתבע?

3. מה אתן/ם חושבות/ים על השופטות שבהרכב?

4. מה אתן/ם חושבות/ים על השופטים שבהרכב?

5. מה אתן/ם חושבות/ים על הקורבן?

6. מה אתן/ם חושבות/ים על המקרה?

הפעלה 6⁸

הקשר שבין חופש הביטוי להטרדות מיניות

מטרות ההפעלה

1. להכיר את המושג "הטרדה מינית" ואת החוק נגד הטרדות מיניות..
2. לבחון את הקשר בין הטרדות מיניות של נשים (בעיקר) להגבלת חופש הביטוי של גברים ונשים.
3. לבחון דרכים להתמודדות עם התופעה ועם השפעותיה.

חומרים ועזרים

- 1. כלי כתיבה, דפים ריקים, פתקים.
- 1. עותקים של החוק הקיים נגד הטרדה מינית: החוק באתר הכנסת:
https://www.knesset.gov.il/review/data/heb/law/kns14_harassment.pdf
או הנוסח המקוצר של החוק באתר האגודה לזכויות האזרח:
<http://www.acri.org.il/he/5455?gclid=CIPF4KG9hckCFEpnwgodkbIA4g>

מהלך הפעילות

1. המשתתפות/ים מתבקשים לכתוב על פתק אחד מילה או משפט, שהשימוש בהם הוא בבחינת הטרדה מינית לדעתם, ועל פתק שני משפט או מילה שהם, לדעתם, בגדר מחמאה או פנייה לגיטימית לבן או לבת המין השני לצורכי חיזור.
2. לאחר מכן, המשתתפות/ים מתבקשים להניח את המשפטים שכתבו על רצפת החדר, בלי לציין לאיזו קטגוריה הם שייכים, האם להטרדה מינית שיש לאסור, או לביטוי לגיטימי של חיזור.
3. בסבב – כל אחת/ד מהמשתתפות/ים מתבקש להרים פתק המונח על רצפת החדר ולציין, האם לדעתו הפתק צריך להיות שייך לביטויים האסורים משום שהם הטרדה מינית, או לאלו המבטאים חיזור לגיטימי. התלמידים מנמקים את תשובותיהם.
4. בתום הסבב מתבצעת חלוקה לקבוצות, המונות ארבע עד חמישה משתתפים כל אחת לביצוע שתי משימות:
 - לנסח חוק נגד הטרדות מיניות, שיתן ביטוי לדיון שהתקיים.
 - בסיום המשימה הראשונה, מחלקים לכל קבוצה את החוק הקיים בנושא הטרדות מיניות והמשתתפים מתבקשים להשוות בין החוק שניסחו לבין החוק הקיים.

⁸ הפעלה מהפרק שלישי: הקשר שבין חופש הביטוי לשוויון בין המינים מתוך התכנית: **כוחה של מילה** – **חינוך להגנה על חופש הביטוי ולהתמודדות עם הסתה לגזענות**. תכנית משותפת של מדרשת אדם והאגודה לזכויות האזרח 2015.

5. דיון במליאה :

- בסבב – כל אחד מהמשתתפים מציין מה התחדש להם בתהליך החשיבה על המשימות שהתבקשו לבצע.
- לציין האם לחופש הביטוי משמעויות זהות לגברים ולנשים.
- האם יש להגביל דיבור/כתיבה שהם בגדר הטרדה מינית? מה ההשפעות של הגבלה מסוג זה?
- כיצד יש לנהוג במצבים של סתירה בין שמירה על חופש הביטוי של גברים לבין הצורך בהגנה על נשים (ובמקרים מסוימים על גברים), באמצעות החוק נגד הטרדות מיניות?

הפעלה 7: **סתירה בין הזכות לתרבות לזכותן של נשים לשוויון**

מטרות:

- א. לברר מתי הזכות לתרבות סותרת את זכות הנשים לשוויון.
- ב. לברר מתי החוק הדמוקרטי רשאי להגביל את הזכות לתרבות ומתי לא.
- ג. ללמוד על הדרכים להתמודדות עם הסתירה בין הזכות לתרבות לזכות הנשים לשוויון.

אמצעים:

- 4 דף משימה לכל משתתף/פת: טבלת מקרים "חוק דמוקרטי והזכות לתרבות" (מצורף).

מהלך הפעילות

1. המנחה תחלק לכל המשתתפות/ים את דף המשימה "חוק דמוקרטי והזכות לתרבות".
2. המשתתפות/ים יתבקשו לעיין במקרים ולסמן בטבלה:
 - האם לדעתם החוק המתואר פוגע בזכותן של נשים לשוויון או לא?
 - אילו חוקים מבין אלו המופיעים ברשימה לגיטימיים בחברה דמוקרטית ואילו לא ומדוע?
3. המליאה נחלקת לקבוצות בנות ארבעה-חמישה משתתפים. כל קבוצה מתבקשת לנסות לגבש החלטה עקרונית באילו מקרים על החוק לאסור התנהגות תרבותית מסוימת ובאילו מקרים להרשות אותה, באילו מקרים הוא פוגע בשוויון ובאילו לא.
4. דיון במליאה:
 - אילו מהחוקים נחשבים בעיני המשתתפות/ים כפוגעים בזכותן של נשים לשוויון ומדוע.
 - אילו חוקים נחשבים בעיניהם לגיטימיים ואילו לא ומהם הנימוקים לכך.
 - האם היה הבדל בדיון בין האופן בו ראו המשתתפות את החוק לבין האופן בו ראו אותו המשתתפים.
 - האם היה הבדל בדיון בין התשובות של המשתתפות/ים מתרבויות שונות?
 - כיצד יש לנהוג במצבי סתירה בין הזכות לתרבות לזכות הנשים לשוויון?

נקודות להמשגה בדיון:

המנחה תסכם ותבהיר כי הזכות לתרבות מוכרת ברוב סוגי הדמוקרטיה. יש הסבורים כי הזכות לתרבות היא בעלת חשיבות כשלעצמה ואילו אחרים רואים אותה חלק מהזכות

הדמוקרטיה לחירות של כל אדם לחיות על פי אמונותיו. עם זאת קיימים מספר קשיים בעיגון הזכות לתרבות בחקיקה.

- הזכות לתרבות עלולה במקרים מסוימים לפגוע בזכות לשוויון של נשים ו/או של קבוצות אחרות.
- תרבויות המנוגדות לדמוקרטיה עלולות להוות איום על קיומה.
- קיים חשש מפגיעה בפרטים במדינה לטובת ההגנה על הקבוצות התרבותיות.

כדי לפתור את הסתירה בין הזכויות מוצעות הדרכים הבאות :

1. יצירת מדרג זכויות במצבי סתירה ומתן עדיפות לזכויות בסיסיות בדמוקרטיה.
2. יצירת איזונים בין הזכויות.
3. מציאת פתרונות יצירתיים שיאפשרו לכל חברי הקבוצות לחיות על פי אמונתם.
4. ביצוע שינויים בתרבות שיבטלו את הסתירה.
5. הגדרת מנהגים ספציפיים בתרבות כבלתי לגיטימיים ובמקביל הגנה על קיומה של התרבות כולה.
6. הקפדה על כך שכל חברי התרבות הכוללת ממדים של דיכוי, יוכלו להיכנס ולצאת באופן חופשי מקהילת התרבות המדוברת.

דף משימה: טבלת מקרים - חוק דמוקרטי והזכות לתרבות

סמנו בטבלה מה דעתכם לגבי כל אחד מהמקרים הבאים :

- האם לדעתכם החוק פוגע בזכויות נשים לשוויון או לא?
- האם יש לאסור על קיומו או לא?

יש לאסור או להתיר?	פוגע בשוויון או לא?	המקרה	
		נישואים וקיום יחסים של גבר עם יותר מאישה אחת.	1.
		נישואים וקיום יחסים של אישה עם יותר מגבר אחד.	2.
		הפרדת נשים מגברים באוטובוסים	3.
		השתתפות בן הזוג בלידה	4.
		לבישת חליפה ועניבה במועדונים מסוימים	5.
		לבישת רעלה	6.
		קיום מילה לנשים.	7.
		קיום מילה לגברים.	8.
		איסור לימודי מדע לכולם	9.
		הוראת מקצועות קודש לגברים בלבד .	10.
		רצח על רקע חילול כבוד המשפחה.	11.
		רצח על רקע רומנטי.	12.
		הפרדת נשים מגברים בבתי הכנסת (נשים יושבות בעזרת נשים)	13.

הפעלה 8⁹: הדרת נשים מספרי ההיסטוריה

מטרות הפעלה

- להציג את השתקת קולן של נשים על ידי הדרתן מספרי ההיסטוריה ואת ההשפעה של התהליך השתקה זה על נשים וגברים.

חומרים ועזרים

- 📌 ספרי ההיסטוריה מתוכם למדו בעבר וכאלו שלומדים בהווה.
- 📌 דפים, שלושה עד ארבעה גיליונות בריסטול וכלי כתיבה.
- 📌 מחשבים ו/או טלפונים חכמים עם גישה לאינטרנט למצוא מידע בדפי הפייסבוק:
<https://www.facebook.com/herstorically> "היא-סטוריה"
<https://www.facebook.com/raisevalue/> "מעלים ערך: מחזירות נשים להיסטוריה"
לשיקול דעת המנחה: לבחור ולהדפיס עבור המשתתפות/ים דמויות של נשים המופיעות באתרים אלו.

מהלך הפעילות

חלק א'

1. המשתתפות/ים מתבקשים לדפדף באופן אקראי בספר ההיסטוריה שיש ברשותם ולמצוא שמות של מנהיגים ומנהיגות המופיעים בו ולרשום את שמותיהם על דף בכתב קריא וברור (עד 10 שמות כל תלמיד).
2. מניחים בריסטול במרכז הכיתה המשתתפות/ים מתבקשים להניח את השמות שאספו על הבריסטול (אם יש צורך, מניחים בריסטול נוסף).
3. לאחר שמתבוננים בשמות שהונחו על הבריסטול המשותף, המשתתפות/ים מתבקשים להתייחס לנקודות הבאות:
 - מהו היחס המספרי בין גברים לנשים על הבריסטול המשותף, כיצד ניתן להסביר את הממצאים?
 - מהן ההשפעות שיש למה שנראה על הבריסטול על זכויותיהן של נשים ושל גברים ועל תפיסת המציאות שלהם?

⁹ הפעלה מהפרק שלישי: הקשר שבין חופש הביטוי לשוויון בין המינים מתוך התכנית: **כוחה של מילה – חינוך להגנה על חופש הביטוי ולהתמודדות עם הסתה לגזענות**. תכנית משותפת של מדרשת אדם והאגודה לזכויות האזרח 2015.

חלק ב'

1. המשתתפות/ים מתבקשים לבחור דמות מבין אלו המופיעות בפייסבוק בדף הפרויקט "היא-סטוריה" או בדף הפרויקט "מעלות ערך" – ולקרוא אודותיה.

2. המשתתפות/ים מתבקשים להחליט על אחת מהדרכים הבאות להמשך הפעילות:

- יצירת בריסטול חדש משותף של דמויות היסטוריות, במקום זה שתלו בחלקה הראשון של הפעילות.
- הוספת בריסטול חדש, שבו דמויותיהן של נשים מנהיגות בהיסטוריה.
- הסתפקות בבריסטול הראשון.
- הסתפקות בבריסטול השני.

3. דיון במליאה בנקודות הבאות:

- האם ומה ההשפעות של היעדר ביטוי לפעילות נשים מנהיגות במהלך ההיסטוריה?
- האם וכיצד יש לנהוג לאור היעדר זה?
- מה תפקיד הנשים ומה תפקיד הגברים בשינוי המציאות?

רקע למנחה:

במשך תקופות רבות, חופש הביטוי במרחב הציבורי לא היה נתון לכל בני האדם. אלו שזכו בו, גם אם היו מעטים, היו הגברים. הזכות של נשים לבטא במרחב הציבורי את דעותיהן הפוליטיות וזכותן לתת לכך ביטוי במערכות הפוליטיות (כמו, למשל, זכות הבחירה) קיבלו הכרה שנים רבות אחרי שזכויות אלו ניתנו לגברים. מתחילת המאה ה-20 אנו רואים פריצת דרך בתחום זה. בעקבות מאבקן של נשים במדינות שונות, וכן בשל התארגנות נשים במסגרת החברה האזרחית, המצב משתנה והולך. עם זאת, הדרך לשוויון בין נשים לגברים עדיין ארוכה ויש מקומות שבהם היא נמצאת אפילו בנסיגה.

אחת הדוגמאות להדרת קולן של נשים ופעילותן מהמרחב הציבורי הם ספרי ההיסטוריה, אשר נכתבו, וחלקם עדיין נכתבים, על ידי גברים בלבד. ספרי ההיסטוריה מעידים ומתעדים את פעילות הגברים במרחב הציבורי, בעוד שעשייתן של הנשים אינה מקבלת ביטוי. כתוצאה מכך, פעילות נשים אינה ידועה בהיקפה, לא לנשים ולא לגברים. היעדר זה גורם לחיזוק העמדות לפיהן נשים אינן מסוגלות לפעילות ציבורית. כך נוצרת מעגליות של היעדר מידע על פעילות נשים, שממנה נגזרות הנחות שגויות על יכולותיהן. הנחות אלו גורמות לכך, שנשים אינן נבחרות למרחב הציבורי (וחוזר חלילה). בפעילות הבאה נלמד יחד עם התלמידים והתלמידות על השתקת קולן ופעילותן של נשים בתיעוד ההיסטורי ועל השפעתה של תופעה זו על המרחב החברתי-פוליטי.

הפעלה 9: **שאלות מרכזיות בנושא מגדר ודמוקרטיה**

מטרות

- א. הכרות אישית של המשתתפות/ים מזווית הראייה של המגדר.
- ב. הכרות עם מושגי יסוד בתחום המגדר.
- ג. מיפוי התכנים בנושא מגדר ודמוקרטיה.

אמצעים

- 1 דפי מושגים והגדרות לכל משתתפת/משתתף בנושא מגדר.
- 2 כרטיסיות מוגדלות של כל הגדרה.

מהלך הפעילות

1. המשתתפות/ים מתבקשות/ים לחשוב על מקרה בו התייחסו אליה/ו באופן שונה על בסיס מגדרי; או – לחשוב על הסיטואציה הראשונה בחיים בה התייחסו אליה/ו כבת/כבן.
2. כל אחת/ד מהמשתתפות/ים מתבקשים לספר על המקרה בפני הקבוצה.
3. דפי המושגים מחולקים לכל המשתתפות/ים והן/ם מתבקשות/ים לקרוא אותם ולנסות לבחון האם המושגים התיאורטיים המצורפים קיימים בסיפורים שלהן/ם או בסיפור של אחרות/ים.
4. יתקיים דיון לבירור השאלה: מה ניתן ללמוד מהסיפורים על נושא המגדר?

סיכום

המנחה מעלה את הסוגיות המרכזיות בנושא המגדר שעלו מתוך הסיפורים והמושגים ומצביעה על המקומות בהם לא היתה תמימות דעים לגביהם.

הגדרות ומושגים של ג'נדר¹⁰

מאת: אורית קמיר

פטריארכיה ופטריארכליות: ה"פטריארך"

שהוא ראש המשפחה או ראש השבט המשפחתי בעולם העתיק – ובעולם הרומי בפרט, משם בא המושג - היה השליט הבלתי מעורער של השבט המשפחתי. משפחה מסורתית בנויה בצורה של פירמידה; בראשה הפטריארך, ומתחתיו כל הנפשות הכפופות למרותו ומסירות לחסדו: אשתו (או נשותיו), בניו ובנותיו, עבדיו ושפחותיו, ופילגשיו. הפטריארך הוא המכתיב את כללי ההתנהלות של היחידה המשפחתית, וכל שאר בני הבית סרים למרותו וחייבים לו ציות ונאמנות. בתרבויות מסוימות אפילו חייהם של בני המשפחה היו בבחינת קניינו, והוא רשאי היה להענישם גם בהוצאה להורג. "חברה פטריארכלית" היא חברה המושחתת על המודל של ראש משפחה שהכול כפופים לו. חברה פטריארכלית מעתיקה דפוס זה אל המדינה (הנשיא או ראש הממשלה הוא הפטריארך), אל הדת (האל הוא הפטריארך האולטימטיבי), ואל עולם העבודה (ראש החברה או המשרד הוא הפטריארך).

שפתה של חברה פטריארכלית מבטאת ומנציחה מבנה היררכי זה. הביטוי "ראש משפחה" מהווה דוגמה מובהקת, שהרי אין כל סיבה לוגית לחשוב על אחד מבני המשפחה כעל "ראשה"; משפחה איננה גוף חי אורגני כמו תרנגול או עז, ולכן אין לה "ראש" – אלא אם כן בוחרים להגדירה כ"גוף" שאדם אחד עומד ב"ראשו".

הפמיניזם מזהה את המבנה החברתי הפטריארכלי כשורש כל רע, ושואף להמירו במבנה חלופי, שוויוני יותר, שאינו בנוי כפירמידה, ובו האישה איננה ממוקמת מתחת לגבר בסולם ההיררכי. ישנן פמיניסטיות הטוענות כי קודם לעידן הפטריארכלי, במשך אלפי שנים, היו חברות רבות "מטריארכליות", כלומר- נשים היו בעלות כוח ושליטה. לפי טענה זו, השיטה המטריארכלית אינה היררכית ודכאונית, אלא שוויונית ומשתפת.

מיגדר:

מיגדר הוא התרגום העברי של המילה האנגלית **gender**, שמשמעה מיניות – לא במובן הביולוגי אלא במובן החברתי. השתייכות מיגדרית אינה נקבעת על ידי איברי המין של הפרט, אלא על ידי התנהגותו או התנהגותה לאור הדפוסים המקובלים בחברה נתונה. "נשיות" מיגדרית אינה קשורה בגופניות נשית אלא בהתנהגות "אימהית", "עדינה" או "רגשנית" – הכול על-פי המקובל בחברה נתונה.

הדרה:

הדרה משמעותה מניעה, שלילה. אחת הטענות הפמיניסטיות המרכזיות היא כי נשים הודרו מזירות חברתיות ותרבותיות רבות, ממוקדי כוח ויצירה; כלומר, דרכן של נשים נחסמה, ולא ניתן להן להיכנס אל אותם מקומות חברתיים ולהשתתף בפעילות באותן זירות ובאותם

¹⁰. אורית קמיר: **פמיניזם, זכויות ומשפט**, האוניברסיטה המשודרת, הוצאת משרד הבטחון, עמודים 43-48

מוקדים. הטענה כי נשים הודרו מן התחום הציבורי משמעה כי בדרכים מגוונות ובתירוצים שונים, באמצעות נורמות, מוסכמות ודעות קדומות, לא איפשרה החברה הפטריארכלית לנשים להיכנס אל התחום הציבורי ולהשתתף בו.

הפרטי הוא הציבורי:

זוהי טענה מרכזית של הגל השני של הפמיניזם. באופן מסורתי, בחברה הפטריארכלית, קיים הבדל מושגי – הנתמך בתוקף פוליטי ומשפטי – בין "צנעת הפרט" של האדם לבין השטח הציבורי, תחום הכלל. ברשות הפרט, כל אדם זכאי לעשות ככל העולה על רוחו, בלי שהחברה והמדינה יתערבו, ימנעו ויכתיבו. ועוד, בעולם הפטריארכלי נשים מובנות כשייכות ל"תחום הפרטי" ולא ל"תחום הציבורי": "כל כבודה בת מלך פנימה". גם ענייניהן של נשים, קשייהן ומצוקותיהן נתפסים כ"פרטיים" ו"לא ציבוריים". הטענה הפמיניסטית היא כי גישה פטריארכלית זו מתחשבת רק בגברים על חשבונן של נשים, ומחפה על כך שבתוך התחומים הפרטיים נשים סובלות מדיכוי ואלימות מצד גברים, והחברה נמענת מלהתערב ומלהגן עליהן. ההבחנה בין התחום הפרטי והתחום הציבורי מותקפת, לכן, כתירוץ נוח ויעיל לחברה הפטריארכלית לא להגן על נשים מפני דיכוי ואלימות גברית המתרחשים מאחורי דלתיים סגורות. הדרישה הפמיניסטית היא להפוך את ה"פרטי" ל"ציבורי" ולחשוף גם את הדיכוי ה"פרטי" לביקורת ציבורית, כדי להרחיב את היקף ההגנה החברתית והמשפטית על נשים.

האישי הוא הפוליטי:

זוהי טענה מרכזית נוספת של הגל הפמיניסטי השני. מצוקות רבות של נשים זכו בעבר לגישה המקטינה והמבטלת, כאילו כל מצוקה של אישה מסויימת היא "בעיה פרטית שלה", ולכן אינה מעניינת את הכלל, את החברה ואת המשפט. למשל, אם פלונית סובלת מכך שאלמוני, אשר ממונה עליה בעבודה, צובט אותה בישובנה ומציע לה הצעות מיניות – הרי זוהי בעיה אישית שלה. הטענה הפמיניסטית היא כי בעיות "אישיות" אלה של נשים אינן בעיות פרטיות של כל אחת מהן בנפרד, אלא בעיות קבוצתיות, ולכן בעלות חשיבות חברתית ובעלות ציביון פוליטי, כלומר מחייבות התמודדות רצינית ומערכתית. בעייה של פלונית אינה בעייתה האישית, אלא היא גילוי של "הטרדה מינית במקום העבודה", שהיא בעייה חברתית, ולכן מחייבת פתרון פוליטי.

תקרת הזכוכית:

מושג זה מתייחס למוסכמות הפטריארכליות הלא מפורשות, הנורמות המסורתיות המקובלות בשתיקה שבהסכמה, אשר מונעות מנשים להתקדם אל הדרגות הגבוהות בכל תחום בחיים. כיום אין הוראת חוק המונעת מאישה להיות נשיא המדינה, ראש הממשלה, יושב ראש הכנסת, מנהלת חברה, מנהלת מחלקה, מנהלת בית חולים, נשיאת אוניברסיטה או דיקנית של פקולטה. ואולם הרשת החברתית הגברית, הדעות הקדומות והמוסכמות הפטריארכליות, חוסמות באופן כמעט מוחלט את דרכן של מרבית הנשים אל הצמרת. מכיוון שמוסכמות אלה מונעות התקדמות "מעלה" ב"סולם הדרגות" – מתאימה המילה "תקרה", ומכיוון שהמוסכמות אינן מפורשות, אלא סמויות מהעין – ואף מוכחשות בתוקף ובכל פה – מתאימה

המילה "זכוכית". תקרת הזכוכית היא הגג השקוף והבלתי חדיר שבו נתקלה אישה המבקשת להרקייע עוף.

מושג משלים ל"תקרת הזכוכית", שנטבע בארץ על-ידי "פמיניסטיות מזרחיות", הוא "רצפת הבוץ", וכוונתו להמחיש כי בעוד שיש נשים אשר ראשיהן נתקלים בתקרות המונעות מהן לטפס לראש הסולם, ישנן נשים בשכבות חברתיות שראשיהן אינם מצליחים להתרומם כדי להגיע לתקרה, כיוון שרגליהן מדשדשות ושוקעות בבוץ של תחתית המדרגות החברתיות והכלכליות. מושג זה מביע התרסה כנגד התמקדות פמיניסטית בשכבות נשים חזקות, ודרישה להפנות תשומת לב ומשאבים לנשים אשר נשכחות מאחור.

תסביך סינדרלה:

"תסביך סינדרלה" הוא השם שניתן לחרדתן הנטענת של חלק מן הנשים מעצמאות, מהצלחה, מהרקעה אל על – חרדה שמקורה בחשש שמא תאבדנה את "נשיותן" ואת אהדת הגברים. הביטוי "תסביך סינדרלה" מתייחס לנשים המשתוקקות ל"הינצל" על ידי "נסיד" שיגאל אותן מן הצורך להיות בני אדם בוגרים ואחראים לגורלם, ומעדיפות להיות "האישה הקטנה" ב"ארמונו" המוגן.

תגובת נגד אלימה Backlash:

זהו הכינוי שניתן לתגובת הנגד האנטי-פמיניסטית שהדפה, בשנות ה-80 השמרניות, את הגל הפמיניסטי השני, וניסתה להסיג לאחור חלק מן ההישגים שקנו לעצמן נשים בשנות השישים והשבעים.

סקסיזם:

סקסיזם משמעותו התבטאויות והתנהגות הניזונות מתפיסת עולם שביסודה דעות קדומות כלפי נשים. תפיסה סקסיסטית מייחסת לאישה תכונה אחת או יותר מבין הבאות: משמשת אובייקט מיני, חכמה ורציונלית פחות מגברים, רגשנית מכדי למלא תפקידים חשובים, קלת דעת שדעתה נתונה לשטויות, מישהי שנתונה להלכי רוח קיצוניים (אולי בשל המחזור החודשי) ולכן לא ניתן לסמוך על שיקול דעתה ועל תפקודיה, מישהי שאינה מסוגלת לנהוג כהלכה (בכלי רכב), וכיוצא באלה. התנהגות סקסיסטית יכולה להתבטא בסירוב לקדם נשים בעבודה משום שההנחה כי אינן טובות מספיק, בצביטות וליטופים של נשים שאינן מזמינות זאת ובהקשרים שאינם מצדיקים התנהגות כזו, בנטילת ההגה כדי למנוע מאישה לנהוג, בשליחת האישה לשטוף כלים או רצפות כי זהו "ייעודה הטבעי", וכיוצא באלה.

"מלכת הדבורים" Queen bee:

זהו כינוי פמיניסטי לנשים אשר לאחר שהצליחו להגיע להישגים אישיים במערכות גבריות, חוסמות את דרכן של נשים אחרות, או לפחות מנעות מלהזדהות עם נשים אחרות ולסייע להן, ואף מעדיפות להישאר האישה היחידה במגרש הגברי. נשים כאלה, המצויות באופן ניכר ומשמעותי דווקא במקומות המקצועיים והיוקרתיים ביותר, אינן מגדירות את עצמן

כפמיניסטיות, ומעדיפות לטעון כי הגיעו להישגיהן בזכות מצוינותן בלבד. הן מאמינות כי שוק העבודה (או כל מגרש שבו הן מצויות) אינו מבחין בין נשים לגברים, וכי "מי שרוצה ועובדת קשה – יכולה להתקדם ולהצליח כמו גבר". נשים אחרות מרגישות שנשים כאלה מקשות עליהן להתקדם ולהתקבל, וכי פעמים רבות הן בזות לנשים ככלל, מפנימות גישות סטריאוטיפיות בקשר לנשים, ומנסות להרחיק את עצמן מכל קשר עם נשים ונשיות. נשים כאלה משמשות לעיתים כ"token woman", כלומר כ"עלה תאנה" לממסד גברי הטוען שאיננו מקפח נשים. "סינדרום גולדה" שהוזכר קודם הוא מקרה פרטי של תופעה זו.

העלאת מודעות (Consciousness raising)

העלאת מודעות היא אחד הכלים הפמיניסטיים החשובים והיעילים ביותר. מטרתו להביא נשים לראות את מצוקות חייהן, ולהמחיש להן כי רבות מבעיותיהן אינן אישיות – אלא הן בעיות הנובעות מהיותן נשים, כלומר מהשתייכותן הקבוצתית. רק כשנשים מזהות את מצוקותיהן כנובעות מהשתייכותן הקבוצתית, הן יכולות להתייחס לאליהן ברצינות, להצטרף אל המאבק הפמיניסטי, ולדרוש שינוי כולל שיביא לפתרון בעיותיהן של נשים כנשים.

מקורות

- מרושק-קלארמן
אוקי. ראבי, סאבר.
(2005).
בכל אחד מפרקי הספר יש רקע תיאורטי המתיחס לדמוקרטיה הפמיניסטית והפעלות הממחישות את הנושא.
- מרושק-קלארמן,
אוקי. (1997).
חופש ביטוי והסתה: תכנית לימודים בנושא "שפה ופוליטיקה". מהדורה שנייה, מעודכנת ומורחבת. ירושלים: הוצאת מדרשת אדם.
- מרושק-קלארמן,
אוקי (2015)
הפרק שלישי: הקשר שבין חופש הביטוי לשוויון בין המינים מתוך התכנית: **כוחה של מילה – חינוך להגנה על חופש הביטוי ולהתמודדות עם הסתה לגזענות**. תכנית משותפת של מדרשת אדם והאגודה לזכויות האזרח
- מרושק-קלארמן,
אוקי. (2014).
בשביל הדיאלוג – התמודדות חינוכית עם תופעת הגזענות. תכנית לימודים לבתי הספר העל-יסודיים. ירושלים: הוצאת מדרשת אדם.
- קמיר, אורית.
(2007).
כבוד אדם וחיה – פמיניזם ישראלי משפטי וחברתי. ירושלים: הוצאת כרמל.
<http://2nd-ops.com/orit/?p=5022>
- שנהב, יהודה.
(2012).
מאמר: **מבוא תיאורטי: מהי גזענות?** אתר האגודה לזכויות האזרח:
<http://www.acri.org.il/education/2012/03/18/what-is-racism/>
- שנהב, יהודה. יונה,
יוסי. (עורכים)
(2008).
גזענות בישראל. תל אביב וירושלים: הקיבוץ המאוחד ומכון ון ליר.
- אתר הכנסת:
http://main.knesset.gov.il/About/Lexicon/Pages/intl_woman_day.aspx
- אתר האגודה לזכויות האזרח
<http://www.acri.org.il/education/2013/03/08/women/>
- אתר נעמ"ת
<https://www.acri.org.il/he/5463>
<http://www.naamat.org.il/woman.php?cat=40>
- אתר הרשות לקידום מעמד האשה:
<http://women.gov.il/About/OfficeNews/Pages/InternationalWomen'sDay.aspx>
- נשים מנהיגות לשלום וביטחון: 1325 ישראל:
<http://www.1325israel.co.il>
- אתר מוסד ון ליר
www.vanleer.org.il/he/free-tags/ההחלטה-1325